



Ett starkare skydd mot diskriminering

Till arbetsmarknadsutskottet

Arbetsmarknadsutskottet har den 10 april 2008 beslutat att bereda utbildningsutskottet tillfälle att avge yttrande över proposition 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering* jämte motioner i de delar som berör utbildningsutskottets beredningsområde.

I yttrandet behandlas motionerna 2007/08:A8 (v), 2007/08:A9 (mp) och 2007/08:So294 (mp).

Diskrimineringslagstiftning på utbildningsområdet

Gällande lagstiftning

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan trädde i kraft den 1 mars 2002. Lagen har till ändamål att på högskoleområdet främja lika rättigheter för studenter och sökande och att motverka diskriminering på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder.

Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever trädde i kraft den 1 april 2006. Lagen syftar till att främja barns och elevers lika rättigheter och att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling som inte har samband med någon diskrimineringsgrund.

Propositionen

Propositionen innehåller förslag till en ny diskrimineringslag och en ny lag om Diskrimineringsombudsmannen. Diskrimineringslagen föreslås ha till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Två nya diskrimineringsgrunder föreslås, könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder. Lagen ersätter ett antal gällande civilrättsliga lagar, däribland lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan och lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Nedan redogörs för de huvudsakliga förändringarna i förslaget till ny diskrimineringslag jämfört med gällande lagar mot diskriminering inom utbildningsområdet.

Förändringar som gäller hela utbildningsområdet

Förslaget till ny diskrimineringslag omfattar två nya diskrimineringsgrunder som inte finns i den gällande lagstiftningen, nämligen könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder.

Propositionen föreslår en ny bestämmelse om vite vid bristande aktiva åtgärder. En utbildningsanordnare som bedriver utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen (1985:1100), högskolelagen (1992:1434) eller lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina och som inte följer lagens föreskrifter om aktiva åtgärder ska vid vite kunna föreläggas att full-

göra sina skyldigheter. Kravet på aktiva åtgärder i fråga om utbildning gäller alla diskrimineringsgrunder utom könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder.

Till skillnad från befintliga lagar på utbildningsområdet föreslås den nya diskrimineringslagen gälla för all utbildningsverksamhet.

Förändringar på högskoleområdet

Enligt 7 § andra stycket i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan gäller inte förbudet mot direkt diskriminering om behandlingen är berättigad av hänsyn till ett särskilt intresse som uppenbarligen är viktigare än intresset av att förhindra diskriminering i högskolan. Regeringen anser inte att denna bestämmelse bör flyttas över till den nya diskrimineringslagen. Propositionen innehåller däremot ett förslag till bestämmelse om att förbudet för utbildningsanordnare att diskriminera inte hindrar åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män vid tillträde till annan utbildning än sådan som avses i skollagen.

I fråga om åldersdiskriminering föreslår propositionen ett särskilt undantag som är generellt formulerat och inbegriper utbildning inom högskolan, gymnasieskolan, vuxenutbildningen, folkhögskolan m.m. Enligt undantaget är särbehandling på grund av ålder tillåten om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Den som bryter mot bestämmelserna i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan kan bli skyldig att betala ideellt skadestånd, däremot finns ingen skyldighet att betala ekonomiskt skadestånd. Enligt propositionen bör påföljden vid överträdelse av den nya diskrimineringslagen vara diskrimineringsersättning. Den nya påföljden bör både utgöra ersättning för den kränkning som överträdelsen innebär och avskräcka från diskriminering.

I propositionen föreslås, till skillnad från i lagen om likabehandling av studenter i högskolan, att arbetet med aktiva åtgärder även bör omfatta sökande till verksamheten.

Förändringar på skolområdet

Regeringen föreslår, som tidigare har nämnts, att könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder ska utgöra nya diskrimineringsgrunder. Från förbudet mot åldersdiskriminering undantas dock den skollagsreglerade verksamhet som bygger på bestämmelser om åldersgränser inom dels förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, dels utbildning för barn och ungdom under gymnasienivå. Angående gymnasieutbildning föreslår propositionen ett särskilt undantag som är generellt formulerat och innebär att särbehandling på grund av ålder, inom t.ex. gymnasieutbildning, är tillåten om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Förbudet mot annan kränkande behandling som finns i gällande lagstiftning (2006:67) förs över till ett nytt kapitel i skollagen (1985:1100). Det nya kapitlet motsvarar i huvudsak nu gällande bestämmelser.

I nuvarande lag (2006:67) finns en bestämmelse om skadestånd (15 §) som stadgar att såväl ideellt som ekonomiskt skadestånd kan betalas ut vid diskriminering eller annan kränkande behandling. Påföljdsbestämmelserna om skadestånd när någon utsatts för annan kränkande behandling i skolan föreslås bli överförda till skollagen. Vid sådan kränkande behandling kan skadestånd för såväl ideell som ekonomisk skada komma i fråga. Regeringen anser däremot inte att den nya lagen bör ha särskilda bestämmelser om ersättning för ekonomisk skada vid diskriminering i utbildningsanordnarens regi. Ersättningsansvaret för utbildningsanordnare vid konstaterad diskriminering bör i stället vara diskrimineringsersättning, vilken dels utgör ersättning för kränkning och dels syftar till avskräckning.

Motioner

Vänsterpartiet anför i motion 2007/08:A8 yrkande 8 att högskolor aktivt ska kunna efterfråga underrepresenterad grupp i fråga om etnicitet vid antagning. Man hänvisar i sammanhanget till att högskolorna fr.o.m. höstterminen 2008 själva kan bestämma urvalsgrunder för en tredjedel av platserna på en utbildning. Vänsterpartiet menar att urvalsmetoder bör utvecklas inom ramen för denna antagningsgrupp och att insatser bör göras för att stödja högskolorna i användandet av dessa metoder.

I yrkande 12, samma motion, menar Vänsterpartiet att kravet på att upprätta årliga likabehandlingsplaner bör omfatta alla diskrimineringsgrunder och gälla för samtliga utbildningsanordnare. Partiet anser att ett systematiskt förebyggande arbete är det bästa redskapet för att leva upp till lagens krav på icke-diskriminering och likabehandling.

Miljöpartiet skriver i motion 2007/08:A9 yrkande 6 att kravet på aktiva åtgärder för utbildningsanordnare bör omfatta samtliga sju diskrimineringsgrunder. Genom att kraven på aktiva åtgärder gäller alla diskrimineringsgrunder blir lagstiftningen mer lättbegriplig och överskådlig.

I yrkande 8, samma motion, menar Miljöpartiet att den arbetsgivare eller utbildningsanordnare, som efter en grundlig analys, vill använda sig av etnisk positiv särbehandling bör få göra det. Partiet framhåller dock att det på längre sikt är en oinskränkt likabehandlingsprincip som bör gälla.

Enligt motion 2007/08:So294 (mp) yrkande 7 bör Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) få medel för att kunna öka tillsynen, informera mer och på andra sätt verka för att minska diskrimineringen i skolan.

Offentlig utfrågning

Utbildningsutskottet anordnade den 3 april 2008 en offentlig utfrågning om lagen om likabehandling av studenter i högskolan. Vid utfrågningen deltog inbjudna representanter från Utbildningsdepartementet, Handikappombudsmannen, Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Sveriges universitets- och högskoleförbund, Sveriges universitetslärarförbund samt Sveriges förenade studentkårer. Syftet med utfrågningen var att belysa hur lagen om likabehandling av studenter har fungerat sedan ikraftträdandet den 1 mars 2002.

Utbildningsutskottets bedömning

Utskottet tillstyrker propositionens förslag om en gemensam diskrimineringslagstiftning. Inom utbildningsområdet innebär detta att lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan samt lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever upphävs.

Enligt utskottet är det positivt att de diskrimineringsförbud som gäller utbildning samlas och förenklas i en ny gemensam lagstiftning. Samtidigt kan konstateras att de nu gällande bestämmelserna på utbildningsområdet, med undantag för de förändringar som redovisats ovan, förs över till den nya diskrimineringslagen.

Vid den offentliga utfrågning som utskottet anordnade gällande lagen om likabehandling av studenter i högskolan framhöll olika deltagare betydelsen av information till dem som berörs av lagstiftningen. Utskottet delar denna ståndpunkt och anser att Diskrimineringsombudsmannen, högskolor, universitet, studentkårer och andra berörda aktörer har en viktig uppgift i att inom högskolans område sprida information om den nya diskrimineringslagstiftningen. Studenter inom högskolan och sökande till högskoleutbildning bör vara medvetna om de rättigheter och det skydd mot diskriminering som de har enligt den nya lagen. Högskolans studenter bör dessutom informeras årligen eftersom nya studenter påbörjar studier varje termin. Även personalen inom högskolan bör, för att kunna fullgöra sitt arbete på bästa sätt, vara informerade om diskrimineringslagstiftningens bestämmelser och innebörd.

Med tanke på utbildningens betydelse för såväl individ som samhälle är det, enligt utskottet, viktigt att i lag fastställa studenters rätt till likabehandling och motverka diskriminering. Trots att det finns vissa fakta som indikerar att kunskapen om lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan inte varit tillräcklig hos alla studenter och högskolor har dock lagen, enligt utskottets mening, haft betydelse för arbetet mot diskriminering inom högskolan. Utskottet erinrar om att innan lagen om likabehandling av studenter i högskolan antogs saknade studenterna ett tillfredsställande skydd mot diskriminering. Likabehandlingsarbetet är i dag

etablerat på ett annat sätt än innan lagens tillkomst. Genom propositionens förslag om en ny diskrimineringslag anser utskottet att högskolestudenternas skydd förbättras ytterligare.

Utskottet anser inte att positiv etnisk särbehandling bör tillåtas inom utbildningsområdet. Liksom regeringen anser utskottet att det finns principiella och praktiska problem med sådan särbehandling. De praktiska problemen består bl.a. i att avgöra vilken etnisk bakgrund som ska berättiga till särbehandling samt svårigheter som hänför sig till statistik, registrering och integritet.

Enligt 7 kap. 13 § och 23 § högskoleförordningen (1993:100) får högst en tredjedel av platserna på en utbildning fördelas på grundval av de urvalsgrunder som högskolan har bestämt. Urvalsgrund kan bl.a. vara ”för utbildningen sakliga omständigheter”. Att använda etnisk tillhörighet som urvalsgrund är dock inte möjligt (prop. 2004/05:162, prop. 2006/07:107). I sammanhanget bör det uppmärksammas att Högsta domstolen förklarat att det undantag från diskrimineringsförbud som ställs upp i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan (7 §, andra stycket) inte omfattar positiv särbehandling vid olika meriter i samband med antagning till högskoleutbildning (NJA 2006, s. 683). Eftersom nämnda undantag inte ansetts tillåta positiv särbehandling och inte heller är förenligt med EG-rätten anser utskottet, i likhet med regeringen, att bestämmelsen inte bör flyttas över till den nya diskrimineringslagen.

Regeringen anser att frågan huruvida bestämmelserna om aktiva åtgärder, t.ex. likabehandlingsplaner, bör omfatta samtliga sju diskrimineringsgrunder behöver utredas ytterligare. Det finns, menar regeringen, ett antal skäl som talar emot att man i dagsläget bör utöka eller ändra kraven om aktiva åtgärder, bl.a. saknas närmare konsekvensbeskrivningar av ett sådant beslut. Utskottet anser inte att riksdagen bör föregripa det planerade utredningsarbetet.

I propositionen föreslås att en ny myndighet, Diskrimineringsombudsmannen, ska utöva tillsyn över den nya diskrimineringslagen. De nuvarande ombudsmännen bör därför avvecklas. Vid sidan av sitt tillsynsuppdrag ska myndigheten bl.a. verka för att diskriminering inte förekommer, ge råd och upplysningar till dem som utsätts för diskriminering samt informera och utbilda olika aktörer. Enligt utskottets mening kommer förutsättningarna för ett effektivt arbete mot diskriminering, bl.a. inom skolan och högskolan, att förbättras genom att en myndighet är ansvarig i stället för flera. Såväl tillsynsarbetet som arbetet med information bör kunna underlättas och förenklas.

Med hänvisning till vad som här anförts anser utbildningsutskottet att arbetsmarknadsutskottet bör tillstyrka propositionen och avstyrka motionsyrkandena.

Stockholm den 24 april 2008

På utbildningsutskottets vägnar

Sofia Larsen

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Sofia Larsen (c), Marie Granlund (s), Mats Gerdau (m), Mikael Damberg (s), Betty Malmberg (m), Agneta Lundberg (s), Louise Malmström (s), Lars Hjärmered (m), Peter Hultqvist (s), Oskar Öholm (m), Göran Thingwall (m), Roland Bäckman (s), Per Lodenius (c), Fredrik Malm (fp), Eva Johnsson (kd), Eva Olofsson (v) och Lage Rahm (mp).

Avvikande meningar

1. Avvikande mening (v)

Eva Olofsson (v) anför:

Vänsterpartiet anser att högskolor aktivt ska kunna efterfråga underrepresenterad grupp i fråga om etnicitet vid antagning. Högskolorna kan från och med höstterminen 2008 själva bestämma urvalsgrunder för en tredjedel av platserna på en utbildning. Inom ramen för denna antagningsgrupp bör urvalsmetoder utvecklas varefter högskolorna bör stödjas när de använder dessa metoder.

Vidare anser Vänsterpartiet att kravet på att upprätta årliga likabehandlingsplaner bör omfatta alla diskrimineringsgrunder och gälla samtliga utbildningsanordnare. Ett systematiskt förebyggande arbete är det bästa redskapet för att leva upp till lagens krav på icke-diskriminering och likabehandling.

2. Avvikande mening (mp)

Lage Rahm (mp) anför:

Miljöpartiet anser att kravet på aktiva åtgärder för utbildningsanordnare bör omfatta samtliga sju diskrimineringsgrunder, dvs. även könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder. Aktiva åtgärder har övervägande positiva effekter. Genom att diskrimineringsförbuden är desamma som kraven på aktiva åtgärder blir lagstiftningen dessutom mer lättbegriplig och överskådlig.

Positiv särbehandling på etnisk grund bör vara tillåten under en övergångsperiod. Den utbildningsanordnare som efter en grundlig analys vill använda sig av positiv särbehandling som en av flera åtgärder för att justera en snedfördelning bör inte vara förhindrad att göra det. Det bör dock klargöras att en oinskränkt likabehandlingsprincip bör gälla på längre sikt. Öppningen för positiv särbehandling bör därför omprövas löpande och avskaffas när dagens snedfördelning minskat.

Vidare behöver det tillföras ytterligare medel för att öka tillsynen, förbättra informationen och på andra sätt verka för att hindra diskriminering på grund av sexuell läggning i skolan.